

KANSAINVÄLINEN ADOPTIO GLOBAALIN POHJOISEN JA ETELÄN KOHTAAMISENA

R i i t t a H ö g b a c k a

ABSTRAKTI

Tarkastelen artikkelissa kansainvälistä adoptiota kontaktivyyhykkeenä, jossa kohtaavat globaali köyhä etelä ja vauras pohjoinen. Aineistoina käytän vuosina 2005–2011 keräämiäni adoptiovanhempien teemahaastatteluita (N=30). Kiinnitän huomiota erityisesti adoptiovanhempien kohtaamisiin lapsen luovuttavan perheen kanssa. Kansainvälisen adoption käytännöt heijastelevat pohjoisen valta-asemaa. Lakiteksteissä ja kansainvälisissä sopimuksissa perhe määrittyy pohjoisen lähtökohdista käsin. Haastatteluissani kohtaamisia ja adoptiovanhempien kokemuksia rakenteistavat globaali eriarvoisuus ja (pohjoisen) perheen eksklusiivisuus. Siitä huolimatta adoptiovanhempien arjessa syntyy eksklusiivisen eli luovuttavan perheen ulosulkevan kontaktivyyhykkeen lisäksi uudenlaisia vanhemmuuden muotoja, jotka ylittävät ydinperheeseen, kansallisuuteen, yhteiskuntaluokkaan ja ”rotuun” perustuvia jakoja. Kohtaamiset ja kontaktivyyhykkeet muokkaavat vuorostaan rakenteita, joiden tuloksena ne ovat syntyneet. Adoption eksklusiivisen kontaktivyyhykkeen vaarana on eriarvoisuuden uusintaminen. Inklusiivinen kontaktivyyhyke tekee adoption ”toiset” vanhemmat näkyviksi ja sisältää globaalin solidaarisuuden mahdollisuuden.

Avainsanat: Adoptiovanhemmat, avoin adoptio, globalisaatio, kansainvälinen adoptio, kontaktivyyhyke

JOHDANTO

Kansainvälisellä adoptiolla on suuri merkitys yksilöille. Moni lapsi saa sen kautta perheen ja moni vanhempi kauan kaipaamansa lapsen. Kansainvälisessä adoptiossa eivät kuitenkaan kohtaa vain yksittäiset henkilöt. Adoptiolapsia luovuttavat ja vastaanottavat maat järjestyvät globaaliin etelään ja pohjoiseen, ja lapset liikkuvat yksisuuntaisesti ensin mainitusta jälkimmäiseen. Termit globaali pohjoinen ja etelä viittaavat sekä päiväntasaajan ylä- ja alapuolelle sijoittuviin maantieteellisiin alueisiin että Euroopan ja Pohjois-Amerikan vaurauden maiden ja Afri-

kan, Aasian, Etelä-Amerikan ja Tyynenmeren kehittyvien maiden erotteluun (Jolly 2008, 79–80). Tämäntapainen yhteen niputtaminen saattaa tehdä maiden eroista ”luonnollisia” ja epähistoriallisia (emt., 78). Käytänkin termejä tässä artikkelissa väljästi viittamaan myöskin näiden maiden välisiin hierarkkisiin suhteisiin, joita globaali ja lokaali työnjako ylläpitävät ja lait tukevat. Työnjako vahvistaa pohjoisen etua ja keskittää vaurautta sinne (Conway 2011, 217–218).

Lapsen tausta on tullut tärkeämmäksi adoptiokulttuurin ja yhteiskunnan muuttuessa. Kun tausta aiemmin pyrittiin häivyttämään,

1990-luvun kuluessa alettiin korostaa lapsen syntymämaan kulttuuriin perehtymistä ja identiteettikysymyksiä (Ruohio tulossa; Volkman 2005, 4–5, 10–11). Lapsen adoptioon luovuttaneen perheen ei kuitenkaan katsottu kuuluvan tähän. Vasta viime aikoina on herännyt keskustelua syntymä-äidin tai -perheen asemasta kansainvälisessä adoptiossa niin sanottujen avointen adoptioiden yhteydessä, joissa adoptioperhe ja syntymäperhe ovat jollain lailla yhteydessä toisiinsa adoption jälkeen (ks. Högbäck tulossa). Monet adoptoidut ovat myös itse nuorina tai aikuisina etsineet tietoja ja yhteyksiä biologisiin sukulaisiinsa (Yngvesson 2010). Yhteyksiä lisäävät matkustelun helppous (etenkin globaalin pohjoisen asukkaille) ja informaatioteknologian kehitys. Internet, Facebook, Skype ja sähköposti poistavat välimatkan ja ajan luomia rajoituksia. Onkin huomautettu, että aika ja tila muuntuvat niin, että läsnäolon ja poissaolon käsitteet saavat uusia merkityksiä ja linkittyvät (Inda & Rosaldo 2002, 8). Maailma ikään kuin pienee. Tämä kehitys mahdollistaa pohjoisen ja etelän kohtaamisen eri tavalla kuin aiemmin.

Tarkastelen tässä artikkelissa kansainvälistä adoptiota yhtenä globalisaation ilmentäjänä. Mitä se kertoo globaaliin pohjoiseen kuuluvien maapallomme hyvinvoiviin maihin lukeutuvien suhteesta köyhään globaaliin etelään? Entä mitä se kertoo perheestä? Konkreettisesti analysoin adoptiovanhempien teema-haastatteluihin perustuvan aineiston avulla adoptioperheiden ja luovuttavien perheiden kohtaamisia. Luovuttavien perheiden näkökulmaa olen tarkastellut toisaalla (Högbäck 2011; 2012). Kiinnitän erityistä huomiota siihen, miten globaalit hierarkiat ja perheen eksklusiivisuus rakenteistavat kokemuksia. Mitä jännitteitä kohtaamiseen liittyy ja miten adoptiovanhemmat pyrkivät näitä jännitteitä purkamaan? Lopuksi pohdin, voivatko kohtaamiset avata uudenlaisia sukulaisuuden muotoja tai vanhemmuuden malleja, jotka eivät uusintaisi pohjoisen ja etelän eriarvoisuutta.

Aineistoina käytän vuosina 2005–2006 keräämiäni suomalaisten kansainvälisten adoptio-perheiden haastatteluita, joissa mukana oli 19 vanhempaa kaikkiaan 16 perheestä sekä

vuosina 2010–2011 tekemiäni haastatteluita (mukana 19 vanhempaa 16 perheestä), joihin pyrin saamaan mukaan erityisesti niitä, joilla oli kokemuksia avoimuudesta. Haastattelussa adoptioäitien näkemykset korostuvat, joskin mukana on myös adoptioisiä. Kahdessa haastattelussa oli mukana vain adoptioisiä, 22:ssa haastattelussa vain adoptioäiti. Molempien vanhempien yhteishaastatteluita oli 6. Yhden haastattelun sain haastattelun luvalla käyttööni aiheesta opinnäytetyötä tehneeltä opiskelijalta ja kaksi haastattelua tein sähköpostitse. Osa oli samojen perheiden seuranta-haastatteluita, joten kaiken kaikkiaan tutkimukseeni osallistui 30 eri perhettä. Haastattelut kestivät tunnista muutamaan tuntiin. Käytin apuna väljää teemarunkoa. Perheet olivat adoptoineet yhteensä 11:stä eri maasta. Iältään vanhemmat olivat 33–55-vuotiaita. Valtaosa oli adoptoinut 2000-luvulla. Käytän osaksi koko aineistoa, mutta intensiivisemmin niitä, joilla oli kokemuksia kohtaamisesta biologisen perheen kanssa. Tällaisia kohtaamisia oli kymmenen, ja ne olivat tapahtuneet viidessä eri maassa.

Olen analysoinut aineistoa sekä tekemällä haastateluita tiivistelmiä että tarkastelemalla niitä teemoittain. Otin kaikista haastateluita erityistarkasteluun kohdat, joissa mainittiin lapsen syntymämaa, biologinen perhe tai kohtaaminen heidän kanssaan. Niistä etsin käyttämiäni teoreettisten käsitteiden (mm. kontaktivyoikeus, etelän ja pohjoisen vastakainasettelu, perheen eksklusiivisuus) ilmentymiä ja niiden alakäsitteitä (koodaamisesta ja kategorisoinnista, ks. Coffey & Atkinson 1996). Systemaattisesti vertailemalla saman haastattelun eri kohtia ja eri haastatteluita keskenään jäljitin kategorioiden eroja ja yhtäläisyyksiä sekä niistä muodostuvia prosesseja (jatkuvan vertailun menetelmästä, ks. Char-maz 2006). Kiinnitin huomiota varsinkin kohtaamisten ristiriitaisuuksiin. En pienen ja osin valikoituneen aineistoni vuoksi voi tarkastella kohtaamisten yleisyyttä. Sen sijaan aineistosta on teoriaan nojaten mahdollista eritellä kohtaamisten ominaispiirteitä ja jännitteitä. Tällöin yhdenkin tai vain muutamien tapauksen tarkastelu on informatiivista. Loppuluvussa tiivistän tuloksiani weberiläi-

sen ideaalittyyppittelyn avulla. Ideaalittyyppi on analyttinen konstruktio, jota ei sellaisenaan esiinny empiriassa. Ideaalittyyppit muodostetaan abstrahoimalla aineistosta kuvauksia, jotka yksipuolisesti korostavat joitakin valittuja ominaisuuksia ja jotka eroavat toisistaan mahdollisimman paljon (ideaalittyyppittelystä laadullisen aineiston analyysissä, ks. Halkier 2011, 790–792).

Ennen haastatteluaineiston tarkastelua hahmottelen kansainvälisen adoption taustalla vaikuttavia taloudellisia, oikeudellisia ja sosiaalisia ehtoja. Minkälainen globaalinen etelän ja pohjoisen kohtaaminen kansainvälinen adoptio on?

KANSAINVÄLISEN ADOPTION KONTAKTIVYÖHYKE

Kansainvälinen adoptio tuo yhteen globaalien pohjoisen ja etelän asukkaita erittäin intiimissä kontekstissa, joka liittyy perheeseen, vanhemmuuteen ja omaan lapseen. Käytän tämän kontekstin hahmottamisessa apuna Mary Louise Prattin (1992) käsitettä kontaktivyöhyke (*contact zone*), jota hän alun perin sovelsi kolonialististen matkakertomusten analyysissä. Prattin mukaan kontaktivyöhykkeet ovat ”sosiaalisia tiloja, joissa erillään olleet kulttuurit kohtaavat, törmäävät ja kamppailevat toistensa kanssa usein eriarvoisissa valta- ja alistussuhteissa, kuten kolonialismi, orjuus tai niiden seuraukset siten kuin ne ilmenevät eripuolilla maapalloa nykyään” (Pratt 1992, 4). Kontaktivyöhyke viittaa sellaisiin ”koloniaalisten kohtaamisten tiloihin, joissa maantieteellisesti ja historiallisesti erotetut kansat ovat kontaktissa toistensa kanssa ja solmivat jatkuvia suhteita, joihin yleensä liittyy pakottamista, radikaalia eriarvoisuutta ja syviä konflikteja” (emt., 6). Kontaktivyöhyke kuvaa siis epätasa-arvoisten rakenteiden vaikutuksia, mutta toisaalta Pratt korostaa myös kontaktinäkökulmaa, jonka mukaan ”kolonisoidun” ja ”kolonisoidun” välisiä suhteita ymmärretään erillään olon sijaan sellaisten käsitteiden avulla kuin ”läsnäolo, vuorovaikutus ja suhteissa toisiinsa muokkautuvat käsitykset ja käytännöt” (emt., 7). Hän haluaa tällä näkökulmalla korostaa koloniaalisten kohtaamis-

ten ”interaktiivisia ja improvisoituja dimensioita”, jotka helposti jätetään huomiotta.

Kansainvälistä adoptiota voidaan pitää kontaktivyöhykkeenä. Sitä ylläpitävät taloudellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus globaalien pohjoisen ja etelän välillä. Esimerkiksi vuonna 2010 globaalisti eniten lapsia adoptoitiin Kiinasta, Etiopiasta, Venäjältä, Haitista, Kolumbiasta, Vietnamista ja Ukrainasta. Suurimmat lapsia vastaanottavat maat olivat USA, Italia, Ranska, Espanja ja Kanada. Väkilukuun suhteutettuna kärjessä olivat myös Norja ja Ruotsi. Globaalit adoptiomäärät ovat pienentyneet vuoden 2004 huipusta (yli 45 000) noin 29 000:teen vuonna 2010. Syynä on se, että Kiina ja Venäjä ovat huomattavasti vähentäneet ulkomaisia adoptioita. Sen sijaan varsinkin Etiopiasta, mutta myös Haitista ja Vietnamista, on tullut aiempaa selvästi enemmän lapsia. (Selman 2012.) Suomessa kansainvälisten adoptioiden määrä alkoi nousta vasta 1990-luvun loppupuolella, kun kotimaisen lapsen adoptointi vaikeutui adoptioon tulevien lasten määrän laskiessa (Parviainen 2003, 30, 35, 43). Kaiken kaikkiaan Suomessa oli vuoden 2011 lopussa noin 4000–4500 ulkomailta adoptoitua henkilöä (Parviainen 2003, 33–34; Suomen kansainvälisten...2010; Adoptiolautakunta 2012). Vuonna 2011 kansainvälisiä adoptioita oli 163. Eniten lapsia tuli silloin Etelä-Afrikasta, Kiinasta, Venäjältä ja Etiopiasta. Paljon lapsia on Suomeen adoptoitu myös esimerkiksi Kolumbiasta, Thaimaasta ja Intiasta. (Adoptiolautakunta 2012.)

Kansainvälinen adoptio tuo yhteen (ainakin symbolisesti, mutta yhä enenevästi myös konkreettisesti) heikommassa asemassa olevat lapsen luovuttavat äidit ja perheet sekä globaalien pohjoisen paremmassa asemassa olevat adoptiovanhemmat. Globaalissa etelässä uusliberalistinen globalisaatio on johtanut yksityistämiseen, vientivetoisuuteen ja sosiaaliturvien leikkauksiin. Eritoten Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin tukema talouspolitiikka, jonka tarkoituksena on maiden talouksien avaaminen ulkomaisille sijoittajille ja sosiaalimenojen vähentäminen, on pahentanut työttömyyttä ja lisännyt köyhien perheiden ahdinkoa (Chavkin 2010). Lapsen luovuttavien biologisten vanhempien asemaa

on kansainvälisessä adoptiossa tutkittu vain vähän. Tehdyt tutkimukset osoittavat, että useimmiten syinä lapsen luovuttamiseen ovat köyhyys ja sosiaalisen tuen puute (ks. Högbäck 2012). Lapsen luovuttava äiti on yleensä yksin eikä saa apua lapsen isältä. Miehet eivät ole jääneet tukemaan raskaana olevaa naista tai ovat jättäneet perheen (emt.). Samalla työelämän koventuneiden vaatimusten takia työn ja perheen yhdistämisestä on tullut entistä vaikeampaa globaalissa pohjoisessa. Naiset ovat lykänneet lasten hankkimista, ja syntyvyys on alentunut. Globaalissa pohjoisessa kannetaan huolta väestön ikääntymisestä ja valtioiden maksukyvyistä sekä pyritään lisäämään syntyvyyttä. (Chavkin 2010.) Pohjoisessa itse asiassa jonotetaan pieniä, terveitä adoptiolapsia (Cantwell 2003, 72). Globaali järjestelmä tukeekin vanhemmuutta pohjoisessa, samalla kun vanhemmuuden edellytykset globaalissa etelässä vaikeutuvat. Kansainvälisessä adoptiossa lasten ohella pohjoiseen siirtyvät käytännön äitiys ja vanhemmuus.

Kansainvälistä adoptiota säädellään maiden omilla laeilla ja kansainvälisillä sopimuksilla, joista tärkeimpiä ovat Suomenkin ratifioimat Haagin kansainvälistä adoptiota koskeva sopimus vuodelta 1993 (Finlex 1997) ja YK:n lasten oikeuksien sopimus, jossa on kaksi kansainvälistä adoptiota koskevaa pykälää (Finlex 1991). Suomen adoptiolakia on vastikään uudistettu (Finlex 2012). Sopimuksissa ja laeissa pyritään estämään lapsikauppa ja muut väärinkäytökset sekä turvaamaan lapsen etu. Lapsen eduksi määritellään eläminen perheessä. Tämä perhe on kuitenkin aivan tietynlainen. Sopimusteksteissä ja pohjoisen laeissa korostuu niin sanottu vahva adoptio, joka on peruuttamaton ja jossa lapsen aiemmat perhe- ja sukulaisuussuhteet katkaistaan ja adoptiovanhemmista tulee lapsen ainoat vanhemmat (Finlex 2012, 18§; Finlex 1997, artiklat 26 ja 27). Adoptiovanhemmuuden on tosin sanoen ajateltu muodostavan uuden tiiviisti rajatun eksklusiivisen perheen, jossa mallina on biogeneettisiin siteisiin perustuva ydinperhe. Sopimukset määrittelevät ”hyvän” perheen myös pysyväksi (Finlex 2012, 2§). Varhaisempi YK:n lasten oikeuksien sopimus nostaa esille kansainvälisen adoption, ”jos lasta

ei voida sijoittaa sijaisperheeseen tai ottaa lapsiksi tai millään muulla sopivalla tavalla hoitaa lapsen omassa maassa” (Finlex 1991, 21§). Haagin sopimuksessa taas asetetaan pohjoisen pysyvä perhe ja kansainvälinen adoptio etusijalle, jos etelästä ei löydy ”sopivaa perhettä” (Finlex 1997). Suomen uudessa adoptiolaisessa määritelmä on vieläkin rajaavampi. Lakitekstin mukaan kansainvälinen adoptio tulee kysymykseen lapselle ”joka tarvitsee adoptiovanhemmat ja jolle ei voida löytää sopivia adoptiovanhemmia asuinpaikkavaltiostaan” (Finlex 2012, 33§). Lakiteksteissä on siten siirrytty painottamaan nimenomaan pohjoisen perhettä, jolloin muut vaihtoehtoiset tavat huolehtia lapsesta etelässä, kuten sukulaisten tarjoama hoiva tai muu sijaishoito, jonka tarkoituksena voi olla lapsen paluu syntymäperheeseensä, määrittävät lähtökohtaisesti huonommiksi vaihtoehtoisiksi (ks. myös King 2009, 444–450; Yngvesson 2004, 212–216). Globaalissa etelässä köyhät perheet käyttävät välillä lastenkotia tilapäisenä lapsen hoitopaikkana, kunnes saavat asiansa kuntoon ja pystyvät taas huolehtimaan lapsesta (Fonseca 2003, 122–124; Yngvesson 2004, 213).

Lait paitsi rajaavat käytäntöjä myös heijastavat oman yhteiskuntansa moraalisia ja kulttuurisia arvoja. Adoptiolaeissa esiintyvä perheen ja vanhemmuuden malli tulee globaalista pohjoisesta ja on sivuuttanut muut mahdolliset mallit. Helen Penn (2009) on eritellyt globaalin pohjoisen ja etelän eroja vanhemmuuden mallissa ja perhekesätyksissä. Hänen mukaansa globaalin pohjoisen vanhemmuuden mallin ytimenä on tiukasti rajattu ydinperhe, johon kuuluvat pelkästään äiti, isä ja kaikki heidän lapsensa. Lapset kuuluvat vain ja ainoastaan omille vanhemmilleen ja ovat heidän vastuullaan. Hyvässä vanhemmuudessa keskitytään lapsen emotioihin ja yksilöllisyyteen sekä taataan korkea aineellisen hyvinvoinnin taso ja ympäröidään lapsi materiaalilla ja tavaroilla. Köyhyys tulkitaan ennen kaikkea vastuuttoomaksi vanhemmuudeksi. Valkoisia keskiluokkaisia vanhempia pidetäänkin ylivoimaisesti parhaina vanhempina. (Penn 2009.) Kun ”kunnollinen” vanhemmuus ymmärretään sosialisatona ja hoivan ja materian tarjoamisena, lapsen luovuttavia biologisia äitejä,

jotka eivät näitä vaatimuksia täytä, pidetään ”huonoina” vanhempina, jotka eivät ansaitse lasta (vrt. Goody 1982, 279). Globaalissa etelässä ydinperheen sijaan voidaan usein puhua monen sukupolven talouksista. Lapsilla voi olla useita heistä huolehtivia aikuisia, joiden luona he välillä asuvat. (Penn 2009.) Perhe voi toisin sanoen pitää sisällään muita(kin) ”vanhempia” kuin isä tai äiti. Tällainen epävirallinen lasten sijaishoito on yleistä globaalissa etelän maissa: Tyynellämerellä (Modell 2002), Latinalaisessa Amerikassa (Fonseca 2003) ja Afrikan maissa (Goody 1982). Vaikka globaalien pohjoisten perheet ovat keskenään hieman erilaisia eri maissa, eksklusiivisen ydinperheen malli on niille yhteinen (ks. Oinonen 2008, 168). Globaalisti pohjoisten perhemalli on vähemmistönä.

Biologisen perheen sisällyttäminen eksklusiiviseen adoptioperheeseen on vaikeata. Kansainvälisessä adoptiossa käytäntö on yhä, että yhteydenpitoa ei ole suositeltu adoption jälkeen silloinkaan, kun se olisi ollut kyseisten maiden lakien ja käytäntöjen mukaan mahdollista, vaan luovuttavat äidit on häivytetty kokonaan pois kuvasta (ks. Högbäck tulos). Useissa globaalissa pohjoisten maissa (mm. Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Englannissa) valtaosa kotimaisista adoptioista on nykyään jonkinasteisesti avoimia eli adoptio-perhe ja biologinen perhe ovat yhteydessä toisiinsa (Neil 2006, 3; Reamer & Siegel 2007, 12). Suomessa avoin adoptio on yhä harvinainen myös kotimaisissa adoptioissa (Mattinen 2009). Keskustelu asiasta on kuitenkin alkanut, ja uuteen adoptiolakiin on kirjattu uusi artikla adoptiolapsen oikeudesta pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa. Sen mukaan yhteydenpito-oikeus voidaan vahvistaa, jos biologinen vanhempi ja adoptiovanhemmat ovat asiasta sopineet (Finlex 2012, 58§). Adoptiolain muutosta pohtineella työryhmällä tosin on ollut mielessään lähinnä sellaiset kotimaiset sijaisperheadoptiot, joissa lapsi on jo ennen adoptiota ollut yhteydessä biologisiin vanhempiinsa (Adoptiolainsäädännön uudistaminen 2010, 51), eikä yhteydenpitoa suositella ”kaikissa adoptioissa tai edes suurimmassa osassa niitä” (emt., 41). Virallisesti kansainvälisessä adoptiossa ei siis tällä hetkellä

ole avoimuutta. Käytännöt eri maissa ja meillä eri adoptiopalvelunantajilla tosin vaihtelevat. Joissain maissa lapsen biologisten vanhempien tietoja ei ole tai niitä ei anneta. Toisissa maissa on mahdollista lyhyesti tavata luovuttava äiti (ja joskus harvoin myös isä) lapsenhakumatalla. Jotkut adoptiovanhemmat ovat omatoimisesti löytäneet lastensa biologisia sukulaisia internetistä.

ADOPTIOPERHEEN ERIARVOINEN SYNTYPROSESSI

Kansainvälinen adoptio syntyy eriarvoisuudesta. Adoptiovanhempien kannalta katsottuna oman lapsen saaminen riippuu siitä, että jossain muualla joidenkin toisten vanhempien tilanne on niin epätoivoinen, että he eivät voi lasta pitää. Jännite globaalissa pohjoisten materiaalisesta hyvinvoinnista ja etelän aineellisen köyhyyden välillä onkin osa adoptiovanhemmuutta. Se purkautuu usein erilaisina syyllisyydentunteina. Monia adoptiovanhempia vaivaa tapa, jolla heidän oma vanhemmuutensa on syntynyt. ”Se, mikä mua [on] aina painanu, se ajatus siitä, että jonkun toisen ihmisen epäonni on mun onni”, kuten eräs haastattelemani adoptioäiti asiaa kuvasi. Usein syyllisyydentunne omasta etuoikeutetusta asemasta liittyy tarpeeseen oikeuttaa adoptio. Nämä kaksi puolta saattoivat vaihdella samojen henkilöiden puheissa. Adoptio oikeutettiin vetoamalla globaalissa pohjoisten ylivoimaisuuteen etelään verrattuna. Adoptiovanhemmat tekivät erontekoa ”meihin” ja ”heihin” ja käsitteiden ”täällä” ja ”siellä” välille. Esille tulleiden argumenttien mukaan lapsen elämä adoptioissa ei olisi ollut ”ruusuilla tanssimista”. Lapsi olisi joutunut elämään ”ihan surkeissa oloissa”, ”hökkeli-kylässä”, ”tölkkitalossa”, ”kadulla” tai ”absoluuttisessa köyhyydessä” tai lapsi olisi mahdollisesti kulkenut ”jossain vaan ilman mitään aikuista päivät pitkät” ja joutunut ”ties minkä hyväksikäytön tai minkä tahansa kohteeksi”. Adoptiovanhemmat eivät silti pidä itseään yksinomaan ”pelastajina”, kuten seuraavasta adoptioisän kommentista näkyy, vaan tunnistavat oman lapsitoiveensa. Toiveen kuitenkin oikeuttaa perheen taloudellinen asema globaalissa pohjoisessa.

Kyllähän mä monesti oon miettiny sitä, että minkätapanen tulevaisuus olis sitten ollu muuten. (...) Ja mä olen erittäin ilonen, että hän istuu siinä tyynyllä ja katsoo sitä Puppe-videoa. (...) Mä tiedän, että hänellä on parempi tulevaisuus tässä elämässä lähempänä ku ois jossaki. (...) siellä kadulla. (...) Mut ei se tolleen jokapäivänen ajatus oo, enkä mä pidä itseeni enkä meitä minään pelastajina. (...) vaan hyvin itsekkäänä itse asiassa siinä, että me halusimme lisää lapsia.

Adoption oikeuttamisen ja syyllisyydentunteen välisen jännitteen saattaa nostaa pintaan oma lapsi, joka esittää kysymyksiä biologisesta suvustaan. Lapset saattoivat vanhempien mukaan kysyä, miksi eivät voineet asua biologisen äitinsä kanssa tai missä heidän biologinen äitinsä asuu ja mitä hän tekee. Erään perheen lapsi oli perheen vieraillessa adoptiomaassa tiedustellut, että ”miltä ne köyhät näyttää”. Adoptioäidin tulkinnan mukaan lapsi oli kysymyksellä halunnut tietää, mitä se tarkoittaa, että joku on niin köyhä, että joutuu luopumaan lapsestaan. Helppoa ei ollut myöskään sen seikan selvittäminen lapselle, miksi biologinen sisko tai veli asuu äitinsä kanssa, mutta tämä lapsi oli adoptoitu. Jotkut adoptiovanhemmat halusivatkin suojella lapsiaan köyhyyden näkemiseltä ja samalla syntymäperheen tilanteen pohtimiselta välttämällä matkoja adoptiomaahan.

Kaikkein dramaattisimmin globaalien pohjoisen ja etelän välinen eriarvoisuus näyttäytyi silloin, kun adoptioperhe kohtasi lapsen luovuttaneen perheen. Kohtaamisessa muutoin ”näkyvätön” biologinen äiti tai isä tulee konkreettiseksi. Haastattelemieni adoptiovanhempien joukossa esiintyi kahdenlaisia tapaamisia biologisen perheen kanssa: järjestettyjä ja yllättäen tapahtuneita. Molemmissa tapauksissa adoptioperhe oli lapsen hakumatallaan tavannut luovuttavan perheen. Järjestetyt tapaamiset kestivät noin 10 minuuttia ja niissä kullakin osapuolella oli omat sosiaalityöntekijänsä. Tapaamiset järjestettiin yleensä adoptio toimiston tiloissa sen jälkeen, kun adoptio oli vahvistettu oikeudessa. Tapaamisia kuvattiin erittäin emotionaaliseksi. Niissä biologisen äidin (ja joskus harvoin myös isän) mahdollinen suru nousi esiin. Etenkin biologisen isän tapaamista kuvattiin tunteita herät-

täväksi. Adoptioäiti kuvaa: ”Ei se mitään, jos me naiset oltas itketty, mutku se [biologinen] isä alkoo itkeä. (...) Se pyyhkäsi lippalakkiiin kyyneleet.”

Adoptiovanhemmat, jotka olivat tavanneet biologisen perheen jäseniä, ottivat oma-aloitteisesti puheeksi perheiden eriarvoisuuden. Myös globaalien pohjoisen paremmuus saatiin kyseenalaistaa kysymällä erään adoptioäidin tavoin, että ”miten voi koskaan luovata, että lapset saavat niin paljon paremman elämän”. Kun muilla vanhemmilla adoption vastakohtaksi asetui tyypillisesti katu tai lastenkoti, nyt pohditaan eksplisiittisesti sitä vaihtoehtoa, että lapsi olisi jäänyt biologiseen perheeseensä sekä sitä, minkälaista tukea tähän olisi tarvittu. Jotkut biologisen perheen tavanneista olivat jopa pohtineet, olisiko heidän henkilökohtaisesti pitänyt avustaa biologisia vanhempia, jotta nämä olisivat voineet pitää lapsen. Lapsensa molemmat biologiset vanhemmat tavannut adoptioäiti sanoi suoraan, että tapaamisessa tuli ”syyllinen olo”. Sitaatista näkyy myös spontaani halu auttaa.

Mut nyt ku toisaalta tapas nää ihmiset siel [maan nimi], ett tuli kyl mieleen semmonen asia, et enks mä vois [antaa] kaiken tän mun adoptiobudjettini mielummin siihen, ett mä autan niitä elämään siellä. (...) ett miks mun tarvii viedä heiltä sit lapsi (...) Ett kyl semmosiaki tulee mieleen ihan varmasti, ku näkee kuitenkin, ett heil on niin ku tuska luopua. (...) sitä mä just aattelin (...) ett (...) mennääs nyt kattoon niit teijän nurkkia, ja ihan ku vois tehdä jotain, ett semmonen olo (...) ja melkein niin ku aina ku antaa johonki avustus, mitä tääl kerätään, avustusrahaa, niin ne haluis mielummin lähettää suoraan sinne sille perheelle ja niille ihmisille.

Adoptioäiti, jonka kohtaaminen biologisen äidin kanssa oli yllättävä ja suunnittelematon, oli myös alkanut miettiä biologisen äidin tilannetta. Tämän tapaamisen ilmapiiri poikkesi järjestetyistä tapaamisista siinä, että esiin nousi myös muita kuin positiivisia tuntemuksia. Tässä tilanteessa tulee näkyväksi adoptioäidin ja biologisen äidin välinen hierarkia: toisella on kaikkea paitsi lapsia ja toisella ei mitään muuta kuin lapsi. Etuoikeus ja kyky toteuttaa lapsen kaikki materiaaliset toiveet oikeuttavat lapsen siirron. Biologisen perheen tukemista

pohditaan, mutta se hylätään sillä perusteella, että vain globaalin pohjoisen (adoptio)perhe voi taata hyvän elämän. Adoptioäiti kertoo:

Hän [biologinen äiti] tietysti purskahti itkuun. (...) ja tietysti mäki aloin itkee. (...) sit mä pyysin sanomaan. (...) tälle äidille, että mä rakastan, tai me tullaan rakastamaan ja annetaan hyvä elämä ja (...) kaikki mahdollinen, mitä hän suinkin tarvitsee. (...) kyl mä sit mietin (...) ett onko mahdollista, ett se syntymä-äiti halua takasi. (...) niin [adoptiojärjestön edustaja] sano, että siis ne on niin äärimmäisen köyhiä, ettei oo mitään mahdollisuutta siihen. (...) sit mä mietin (...) ett pitäiskö mejän (...) antaa rahaa, ett laps saa olla sen syntymä-äidin luona. (...) Mun mies sano, ett älä nyt ole naivi, että meneekö ne rahat kuitenkin lapselle ja saako hän kuitenkin sitä elämää ja miten me nyt varmistetaan, ett ei kuitenkin lapsi päädy siihen, mitä siel näki (...) noin 8-vuotiaita pokia pakkaamassa kaupassa tavaroita.

Kysymys avusta jakoi adoptiovanhempien mielipiteet. Siitä saattoi tulla uhka. Jotkut adoptiovanhemmat käyttivätkin sanaa ”kirisitys”. Pelättiin esimerkiksi, että lapsen aikuiset biologiset sisarukset jossain vaiheessa aiheuttaisivat huolta adoptioperheelle mahdollisina raha-avustusten pyytäjinä tai muu suku saisi heihin yhteyden mielessään, että ”nyt tarvitaan avustusta”. Vastaavanlaisesta pelosta puhuivat myös Barbara Yngvessonin (2010) haastattelemat Etiopiasta Ruotsiin lapsina adoptoidut nuoret naiset. He tosin kertoivat, että biologisen suvun avustaminen on pelottavaa vain ruotsalaisesta näkökulmasta, mutta siitä näkökulmasta, että adoptoidut itse kuuluvat myös etiopialaiseen köyhään perheeseen, se on itsestään selvää eikä siinä ole mitään kummallista (Yngvesson 2010, 153).

EKSKLUSIIVISUUS JA KAKSI ÄITIÄ

Globaalin pohjoisen eksklusiivinen perhe, joka pitää sisällään äidin, isän ja lapset, on tarkka rajoistaan. Yhdessä perheessä voi olla vain yhdet vanhemmat. Näin lapsen biologinen äiti voi pelkällä olemassa olollaan syrjäyttää (adoptio) äitiyden. Vaikka kyse on laajemmin vanhemmuudesta, suurin osa adoptiopuheesta koskee nimenomaan äitiyttä. Useimmiten lapsen luovuttavassa perheessä on vain biologinen

äiti (ks. Högbäck 2012). Adoptioäidit puolestaan osallistuvat haastatteluihin isää enemmän. Lisäksi äitiys on adoptiossa keskeinen, joskin ristiriitainen symboli. Se kuvaa sekä suoraa ”luonnollista” yhteyttä lapseen (biologinen äitiys) että suojelevaa voimaa, jolla lapsi otetaan omaksi (adoptiossa) (ks. Modell 1994, 5). Haastateluissani kaikenlainen toisen äidin esiin tuominen aiheutti pelkoa oman äitiyden joko symbolisesta tai konkreettisesta menettämisestä. Osa adoptioäideistä pohti sellaista mahdollisuutta, että biologiset vanhemmat vaatisivat lasta palautettavaksi. Adoptioäiti: ”[Minulla on] menettämisenpelko ihan hirvee, että ku ilmestyiski ja sanois, että se on mun laps, ett haluan takaisin”. Jotkut kysyivät suoraan, tarkoittaako avoin adoptio sitä, että lapsi palautetaan. Yhteydenpitoa sinänsä ajatuksena ei vastustettu, ”kunhan vaan elämä jatkuis entisellään”, kuten eräs äiti kuvasi tarkoittaen, että lapsi pysyisi hänen lapsenaan. Kohtaaminen aktivoi konkreettisen pelon lapsen menettämisestä. Monet biologisen äidin tavanneista sanoivat pelänneensä kaikkein eniten, että biologinen äiti muuttaisi mielensä ja haluaisikin pitää lapsen.

Eksklusiivisuuteen on lisäksi kytkeytynyt ajatus globaalin pohjoisen perheen materiaalisesta ja moraalista paremmuudesta. Köyhyys näyttäytyy helposti vastuuttomuutena ja huonona vanhemmuutena. Adoptiovanhemmat totesivat esimerkiksi, että ”minä olen lasteni oikea äiti” tai että ”lapsella on vain yksi perhe”, joka siis on adoptioperhe. Adoptioäiti, joka aiemmin haastattelussa kertoi lapsensa biologisen perheen elävän lähes absoluuttisessa köyhyydessä, yhdisti myöhemmin köyhyyden ja huonon äitiyden. Tämä on problemaattista, koska köyhyys aiheuttaa sen, että äiti ei voi huolehtia lapsestaan.

[Eräs toinen adoptioäiti] sano must hirveen hyvin (...) että vain minä olen äiti. (...) ett ei sellainen voi olla äiti, joka ei sitä lasta hoida ja pidä siitä huolta. (...) ei näil lapsilla ole muuta äitiä kuin minä, eikä muuta isää kuin minä.

”Toinen” äiti siis pelotti, mutta häntä kohtaan tunnettiin myös myötätuntoa. Eräs äiti kertoo törmänneensä välillä muiden adoptiovanhempien kanssa keskustellessaan siihen, että jotkut ovat ”hirveen vihasia” biologisille

äideille, kun nämä ovat antaneet lapsensa pois. Hän kertoo: ”Mä en oo koskaan ajatellu, ett senki sika, ku annat lapses johonki, pistät vaan jonneki noin (...) enemmän mul on semmonen myötätunto sitä ratkasuu kohtaan”. Hyvin tavallinen oli adoptiovanhempien toive, että ”kunpa ne [biologiset äidit] jotenkin tietäisi, että niiden lapsella on kaikki hyvin.” Toinen adoptioäiti kertoo: ”Kyl mä oisin ollu ihan valmis tapaamaan hänet (...) tai välittää se tiedon, että sen lapsella on kaikki asiat hyvin.” Vaikka tähän(kin) kommenttiin liittyy syyllisyydentunteita, siitä välittyy myös empatia. Ymmärrys biologista äitiä kohtaan syntyi oman äitiyden kautta.

No sillon aluks, ku lapsi saatiin. (...) Niin sydän oli niin täynnä rakkautta ja sitä kaikkee ja ihastusta siihen lapseen, että itki sitä tavallaan koko ajan, että miten joku on voinu hylätä tällasen ihanan lapsen. (...) monta kertaa tulee mieleen, että kuinka paljon ne äidit itkee sydämessään. Ja miettii sitä, et mikä kauhee suru se ois, et ku ei tietäis, missä sun lapset on. (...) etenki ku äitienpäivä tulee, syntymäpäivät ja joulut ja kaikki tällaset, että niistä ne jää paitsi.

”Vain minä olen äiti” -ajattelu on yleistä silloin, kun adoptiosta on vasta vähän aikaa ja kyse on oman suhteen luomisesta lapseen. Kun adoptiosta on kulunut jo vuosia, adoptiovanhemmat tuntevat olonsa vanhempina vahvemmiksi ja ajatus biologisten vanhempien paikasta muuttuu. Tämä on todettu useissa laajoissa pitkäaikaistutkimuksissa Yhdysvaltojen kotimaisessa adoptiossa (ks. esim. Mendenhall ym. 2004, 176–178). Haastattelemani adoptioäiti, joka nyt on yhteydessä lapsen biologiseen sukuun, muistaa adoption alkuaikoina käyttäneensä biologisesta äidistä nimitystä [sen maan] ”täti”. Hän kertoo: ”Silloin vielä oma äitiyteni ei ole ollut riittävän vahvaa, jotta olisin voinut ottaa rinnalle avoimesti toisen äidin.” Toinen adoptioäiti kertoo lapsensa musikaalisuudesta ja siihen liittyvistä hienoista hetkistä, jotka tuovat lapsen biologisen äidin mieleen. Tämäkään adoptioäiti ei alussa olisi voinut ajatella toista äitiä. Adoptioäiti viittaa lahjakkuuteen, mikä osoittaa, että hän haluaa antaa täyden tunnustuksen myös ”toiselle” äidille.

Lapsi soittaa jossain musiikkiopiston salissa,

niin että mä itkin ja nauroin, koska hän oli tehny taas yhen sävellyksen, jonka hän esitti siellä. Hän on hirveen lahjakas. Mä itkin ja nauroin, koska must se kuulosti ihan käsittämättömän upeelle. Ja isä itki vieressä. Ja sitten samaan aikaan kelaat sitä, että voi ku se äiti tietäis, että hänen tyttö on tuol noin. (...) sitten kun on ne upeat hetket. (...) että sais jakaa sen ja oikeestaan mä nään, et mitä vanhemmaks mä tuun, niin sen suurempana mä näkisin sen tilauksen sille, että ois saanu jakaa tän lapsen.

Vanhempien suhtautuminen lapsen taustaan ja biologisiin vanhempiin tuntuu muuttuvan nimenomaan sitä kautta, että he ymmärtävät asian tärkeyden (kasvaville) lapsilleen (Wolfgang 2008, 137–141). Alussa monien mielestä on helpompaa, kun mitään tietoa ei ole. Tämä muuttuu toiveeksi, että tietäisi jotain ja pystyisi vastaamaan lapsen kysymyksiin. Adoptiolapset ovat esimerkiksi kyselleet ”omasta äidistä, [sen maan] äidistä”. Vaikka suurin osa adoptoiduista onkin jossain vaiheessa kiinnostunut taustastaan, aivan kaikkia se ei kiinnosta (Grotevant ym. 2007, 92). Muutamat haastattelemani vanhemmat kertoivat, että lasta ”ei kiinnosta pätääkään” tai ”ei kiinnosta yhtään”. Aineistossani oli silti useita kuvauksia siitä, miten (näissä tapauksissa alle 10-vuotiaat) tytöt surivat sitä, ettei heillä ollut tietoa tai yhteyttä biologiseen äitiin ja sukuun. Lasten suru oli adoptioäideille kimmoke ajatella toisesta äidistä eri tavalla kuin aiemmin. Erästä adoptioäitiä oli ”riippaunut” syvästi, kun tyttö 3-vuotiaana olisi halunnut lähettää äitienpäiväkortin myös biologiselle äidilleen. Toinen adoptioäitiä kertoo:

Me oltiin lähössä jonneki joulujuhluihin tai jonneki, niin hän alkaa vaan itkee, itkeä sydäntä tärkeästi, aivan nii, että ei muuta ku itteki vaa rupee itkee, ku se on niin, niin totaalisen kamalaa se itku. Se ei oo mitään kiukkuittua, ku se vaan tulee jostain tuolta, et ku hän rupee itkee, et ku hänellä on ikävä [sen maan] äitiä ja isiä.

Kysymys yhteyksistä ei kuitenkaan ole vailla jännitteitä. Jotkut adoptiovanhemmat korostivat sitä, että varsinaisia yhteyksiä biologiseen perheeseen olisi paras luoda vasta, kun lapset olisivat täysi-ikäisiä, ei aiemmin. Tällöin olttiin valmiita auttamaan ja rahoittamaan lasten mahdollinen etsintäprosessi. Kun lapset ovat

kasvaneet ja jo muutoinkin irtautumassa perheestä, taustalla ja biologisilla vanhemmillä ei enää ole pelättyä adoptiovanhemmuutta mitätöivää vaikutusta. Eräs adoptioisä pohti, että jos (aikuistunut) lapsi itse haluaisi tietää, niin ”varmana lähetään käymään [siinä maassa] viivana”. Toinen adoptioisä kertoi, että jos tausta tulee lapsille joskus ”elämää suuremmaks kysymykseks”, niin sitten ”vaan lähetään selvittämään vaikka sitte rahalla, niin pitkälle ku voi”. Näissä kommentteissa näkyy selkeästi kansainvälisen adoption keskiluokkaisuus (vrt. myös Parviainen 2003, 42). Pohjoisen perheillä on taloudelliset mahdollisuudet tutustua muiden maiden ja kulttuurien elämään ja toteuttaa mahdollinen myöhempi tiedonetsintä.

GLOBAALI SISARUUS?

Kohtaaminen tai yhteydenpito lisää empatiaa biologista äitiä ja muuta sukua kohtaan (Wolfgram 2008, 137–141). Biologisen äidin tai isän tavanneet puhuivat toisista vanhemmista usein varsin avoimesti ja lämpimästi. Kuten eräs adoptioäiti totesi: ”Jotenki tuli ittelle niin eläväksi se, että mä en yksin ole tän lapsen äiti, vaan täl lapsel on oikeesti kaks äitiä.” Biologisia vanhempia kuvattiin ”ihaniksi ihmisiksi”, ”tosi hyvännäkösiksi”, ”ihanan näkösiksi”, ”hyvin nuoriksi”, ”hyvin kauniiksi”, ”hymyileviksi”, ”positiivisiksi”, ”fiksuiksi” ja ”huumorintajuisiksi”. Adoptioäidit puhuivat tapaamistaan biologisista äideistä (ja muutamasta isästä) itselleen läheisinä ja jotenkin samanlaisina kuin he itse. Heihin viitattiin ystävien kaltaisina. Tapaamistilannetta kuvattiin ”luonnolliseksi”. Adoptioäiti kertoo: ”Se oli hirveen luonnollinen tilanne. (...) Jos mä voisin, niin mä pyytäisin tän äidin meille kotiin kylään, mut mä en voi.” Tämän äidin mielestä on hienoa, että biologinen äiti on voinut nähdä lapsensa ja lapsi äitinsä ilman, että adoptioäidin oma ego olisi tullut siihen väliin. Tällä äiti viittaa ilmeisesti juuri pelkoon oman äitiyden vesittymisestä. Toinen adoptioäiti samastui voimakkaasti kohtaamiinsa biologisiin vanhempiin:

Jotenki mä tunsin heti semmosen, ett meil on semmonen yhteys nyt aina, ett se vaan on maapallon ympäri. (...) [Biologiset vanhem-

mat olivat] semmosii, joita mä voisin ottaa ystävikseni. Sen tuntusii ihmisiä, ett hei, mä haluun viettää noitten kans vaikka Juhannusta. (...) se isä oli jotenki, mun tuli ihan mun veli mieleen, ja semmosia niin ku kauheen heti läheisiä ja semmosia.

Adoptiovanhemmat käyttivät biologisista vanhemmista puhuessaan usein sukulaistermejä. Edellisessä sitaatissa adoptioäiti rinnasti biologisen isän omaan veljeensä. Myös biologiseen perheeseen jatkuvassa yhteydessä olevat adoptioäidit kuvasivat heitä ikään kuin sukulaisiksi. Adoptioäidit pitivät yhteydenpitoa ”luontevana” ja yhteyksiä tuntuivat kuvaavan tuttuuden tuntemukset. Adoptioäiti: ”[Yhteydenpito] sujuu luontevasti. (...) toivon myös, että lapsi kasvaa arvostamaan tätä yhteyttä ja että se vaikuttaisi hänestä luontevalta, kun hän kasvaa.” Sama äiti jatkaa puhuen lapsensa biologisista sukulaisista ominakin sukulaisinaan: ”Rakastan lapseni äitiä kuin siskoa enkä koe häntä mitenkään uhaksi omalle äitiydelleni.” Toinen yhteydenpidossa oleva adoptioäiti:

En koe, että minun äityteni olisi mitenkään uhattuna siksi, että lapseni saavat tietää ja kuulla taustoistaan. (...) Jotenkin tuntuu niin luontevalta, että he ovat ’kahden äidin lapsia’. En oikein itsekään käsitä, miten tämä kaikki voi tuntua niin luontevalta, mutta niin vain on. Kotona ruokapöytäjuutuissa [sen maan] perheet ovat läsnä tuon tuostakin.

Näissä perheissä yhteyttä pidetään biologisten äitien lisäksi lapsen koko sukuun. Toisessa perheessä lapsen biologista sukua olivat tavanneet adoptiovanhempien lisäksi myös suomalainen lähisuku. Adoptioäiti kertoo, että kun hänen äitinsä eli lasten isoäiti ja muuta sukua kävi lapsen synnyinmaassa, he ”luonnollisesti myös tapasi[vat] sikäläistä ’perhettä’”. Toisessa perheessä yhteys on laajentunut kattamaan lasten biologisia enoja ja serkkuja ja äidin mukaan ”esikoisen isoäiti on sekä Facebook-kaverini että kirjoitteleimme sähköpostilla”. Informaatioteknologian kehityksellä onkin suuri vaikutus kansainväliseen adoptioon. Internet, Facebook ja sähköposti perustuvat reaaliaikaisuuteen ja nopeuteen. Niiden kautta biologinen äiti voi olla läsnä adoptioperheen arjessa eri tavalla kuin kirjeissä. Nämä adoptioäidit olivat myös huolissaan biologisen äi-

din tilanteesta ja toimeentulosta ja iloitsivat hyvistä uutisista: ”Äiti [on] hyvässä kunnossa, töissä jne.” Biologiseen äitiin ja sukuun identifioituminen ja heidän kokemisensa sukulaiseksi yhteydenpidon jatkuessa saattaakin nostaa esille perheiden väliset suuret sosioekonomiset erot ja kysymykset vastuusta.

Kohtaamiset eivät silti ole vailla ristiriitoja. Vaikka biologisen äidin tavanneet adoptioäidit puhuivat tapaamisen ”luonnollisuudesta”, vain harva hakumatkalla lapsen biologisen äidin tavanneista on jatkanut yhteydenpitoa tapaamisen jälkeen. Biologisen äidin tavannut äiti, joka puhui toiveestaan kutsua biologinen äiti kylään, kertoo myös, että on löytänyt biologisen äidin Facebookista, mutta ei ”tietenkään ota niihin mitään yhteyttä”, koska se ei ole adoptiopalvelunantajan mukaan suotavaa. Toinen äiti, joka sanoi haluavansa säilyttää yhteyden ja että ”oli sääli jättää, ku ei ollu semmost yhteyttä”, ilmoitti kuitenkin, että se olisi vaikeata ja että näin olisi parempi. Tässä tulee jälleen esille globaalin pohjoisen perheen eksklusiivisuus ja ”toisen” äidin olemassa olon mahdottomuus. Oman äitiyden ymmärretään lakkaavan sinä hetkenä, jona toinen äiti astuu kuvaan.

Nää on kuitenkin niin isoja asioita, että mä luulen, että tää on jo koettu, että se ei oo hyväks. Että äidit tapaisivat enemmän, tai pitäisivät yhteyttä. Mä kyl luulen, et se on, ei varmaan isompaa asiaa oo kuitenkaa, ku oma lapsi. Ja on se sitte kumma, että synnytetty tai adoptoitu, nii ei mitään [eroa]. Ei sitä pidä niin ku pitää tavallaan liikaa auki, ku et sä voi yhtäkkiä vähän aikaa olla äiti jolleki, ja sit et.

Jatkuvaan yhteydenpitoonkin saattaa sisältyä jännitteitä. Yksi jatkuvassa yhteydessä olevista adoptioäideistä kertoo tästä elävästi. Aluksi yhteydenpito sujuu äidin mukaan hyvin, mutta siirtyminen kirjeistä sähköpostiin muuttaa viestittelyn intensiteettiä. Nopeana välineenä sähköposti mahdollistaa tunteiden suoremman ilmaisun. Adoptioäiti alkaakin saada sähköpostiinsa intensiivisiä viestejä varsin tiuhaan. Biologinen äiti alkaa myös säästää rahaa päästäkseen vierailemaan adoptioperheen luona. Lisäksi hän ehdottaa adoptioäidille, että tämä ei viittäisi lapseen pronomi-nilla ”minun” vaan alkaisi puhua ”meidän”

lapsestamme. Tämä kaikki tuntuu tuovan biologisen äidin adoptioperheeseen ”liikaa” ja aktivoi pelon adoptioäitiyden menettämisestä. On eri asia lähettää silloin tällöin kirjeitä ja valokuvia kaukana pysyvälle biologiselle äidille kuin tämän äidin tulo tänne joko virtuaalisesti tai konkreettisesti. Silti tämänkin adoptioäidin mielestä yhteydenpidossa on hyviä puolia: ”Parasta on se, että pystyy pitämään yhteyttä, ja sen äidin sieltä löytää, ja sitten vielä toisiks parasta, että ihmisenä hän on sellanen miellyttävä ja mukava.” Tässäkin siis biologinen äiti tunnustetaan ystäväksi, mutta kahden äidin väliset suhteet ovat haastavia. Adoptioäiti kiteyttää: ”Se ei oo kaikista yksinkertaisin ihmissuhde, mitä tässä on.” Tässä tapauksessa ristiriidat ratkaistiin sosiaalityöntekijöiden väliintulolla niin, että sähköposti vaihdettiin postitse kulkeviin kirjeisiin. Näin toinen äiti oli kauempana adoptioperheen arjesta. Avoimuudessakin siis perheen määrittelyvalta on pohjoisessa.

Toisen äidin pelko ei tunnu aktivoituvan kolmen muun jatkuvan yhteyden tapauksessa, vaan adoptioperhe ja biologinen perhe yhdistyvät adoptioäitien kuvauksissa laajaksi perhekuvioksi yli eksklusiivisen ydinperheen. Äidit korostavat, että yhteydenpidolla on hyviä vaikutuksia etenkin heidän lapsilleen, mutta myös heille itselleen ja biologisille äideille (ks. Högbacka tulossa; 2012). Lisäksi niissäkin perheissä, joissa biologisen äidin tapaamisen jälkeen ei ole pidetty yhteyttä, kaksi äitiä näkyy perheen arjessa ja on johtanut moniin tilanteisiin, joissa ei olekaan aivan itsestään selvää, kumpaan äitiin lapsi puheissaan viittaa. Haastatteleman adoptioäiti kertoo, että joutuu välillä varta vasten kysymään lapselta, että ”tarkotaks sä nyt mua vai tarkotaks sä sitä sun [sen maan] äitiä”. Eksklusiivisuus ja kahtiajako alkavat siis murentua sitä kautta, että biologisesta äidistä puhutaan ja hän on ”läsnä”.

KOHTI TRANSNATIONAALIA PERHETTÄ

Adoptiovanhemmuuden arjessa näyttää syntyvän kahdenlaisia, keskenään hyvin erilaisia kontaktivyyhykkeitä. Nämä kaksi ääripäätä eivät kuvaa yksittäisiä perheitä. Ne ovat haastatteluiden pohjalta muodostettuja ideaali-

tyyppejä, joiden välillä perheet liikkuvat eri perhevaiheissa ja oloissa. Kutsun näitä arjen kontaktivyohykkeitä eksklusiiviseksi ja inklusiiviseksi. Eksklusiiviselle kontaktivyohykkeelle on tyypillistä perheen rajojen jäykkyys. Siinä adoptioperhettä pidetään lapsen ainoana perheenä. Syntymäperhe ulkoistetaan ja suljetaan pois. Yhteyksiä lapsen luovuttaneeseen perheeseen ei ole eikä niitä haluta. Seurauksena on ”vain minä olen äiti”-tyyppinen ajattelu. Tämä on osin adoptiojärjestelmän aiempien siteiden katkaisun ja käytäntöjen luomaa, mutta liittyy myös pohjoisen perhekäsitykseen, mikä näkyy pelossa oman vanhemmuuden menettämisestä, jos kuvaan astuu toisia vanhempia. Eksklusiivinen perhe kytkeytyy globaalın pohjoisen materiaaliseen etuoikeuteen. Lapsen siirron etelästä pohjoisen perheeseen oikeuttavat vauraus ja kyky tarjota monenmoisia mahdollisuuksia. Haastatteluissani tämä näkyi kommentteina siitä, kuinka ”täällä” on kaikki paremmin. Adoptiolaeissa ja -sopimuksissa on implisiittisenä (kärjistetysti) ajatus, jonka mukaan globaalın etelän lapset tarvitsevat nimenomaan globaalın pohjoisen vanhempia. Näin globaalilla pohjoisella on oikeus ja jopa moraalinen velvollisuus ”pelastaa” ”orpoja” (King 2009, 450) siitä huolimatta, että ”orvoilla” usein on vanhemmat omassa maassaan (esim. Mez-mur 2009). Kokemuksellisesti eksklusiivinen kontaktivyohyke luo pohjoisen adoptiovanhemmissa sekä syyllisydentunteita omasta etuoikeutetusta asemasta että pelkoa siitä, että etelän ”toiset” yrittäisivät hyödyntää pohjoisen perheen parempaa asemaa.

Inklusiivinen kontaktivyohyke eroaa eksklusiivisesta siinä, että perheen rajat joustavat ja venyvät. Yhteen perheeseen on mahdollista sisällyttää kaksi äitiä (ja joskus harvoin kaksi isää). Yli ydinperheen laajenevat perheverkostot ylittävät potentiaalisesti kansallisuuteen, yhteiskuntaluokkaan ja ”rotuun” perustuvia jakoja. Tässä strategiassa yhteyksiä biologiseen perheeseen luodaan ja heitä kohtaan tunnetaan myötätuntoa. Biologisista vanhemmista saatetaan puhua perhetermeillä (kuin ”veli” tai ”sisko”). Vastaavanlaista sukulaissidiomien käyttöä esiintyy myös intialaisten sijaissynnyttäjien ja amerikkalaisten

lapsen saavien vanhempien puheessa (Pande 2009, 387–389), globaalın pohjoisen perheiden puheessa globaalın etelän kotiapulaisistaan (Latvala 2009, 93–95) ja luovutetun elimen saaneiden puheessa elimen luovuttajista (DasGupta & Dasgupta 2010, 139–141). Näissä kaikissa eriarvoisuus kytkeytyy elämän intiimiin sfääriin (perhe, vanhemmuus, oman kehon terveys). Oletetun yhteisen perheen ”jäsenet” sijoittuvat eri kohtiin vallan ja etuoikeuden hierarkioissa, jotka jäävät huomiotta eivätkä tietenkään häviä minnekään henkilökohtaisilla ”samaa perhettä” -julistuksilla (emt, 141). Adoptioperheiden inklusiivinen kontaktivyohyke näyttää kuitenkin pitävän sisällään empaattisen identifikaation tuoman aidon solidaarisuuden mahdollisuuden. Breda Gray (2011, 208, 220–222) kehittää empatian potentiaalia muun muassa Martha Nussbaumiin viitaten päätyen siihen, että empaattinen identifikaatio voi toisen kärsimystä ymmärtäessään muuntua todelliseksi muutosvoimaksi, joka voi horjuttaa etuoikeuksia ja paljastaa valtasuhteiden dynamiikan. Jyotsna Agnihotri Guptan (2006, 24, 34) mukaan transnationaali solidaarisuus lähtee liikkeelle eroista ja tunnustaa oman etuoikeutetun aseman kytköksen jonkun toisen alistettuun asemaan. Empaattiset kohtaamiset saavat meidät pohtimaan solidaarisuuden perusteita ja sitä, miten eriarvoisuus uusinnetaan (Gray 2011, 227). Adoptiovanhemmat ovat kivuliaan tietoisia siitä, että heidän vanhemmuutensa riippuu biologisen perheen tragediasta. He myös pohtivat adoption oikeutusta ja kyseenalaistavat pohjoisen perheen paremmuuden. Empatia ja kohtaamiset näyttivät johtavan muuhunkin kuin syyllisyyden lievittämiseen. Adoptioäidit olivat huolissaan biologisen äidin toimeentulosta ja voinnista. Lisäksi inklusiivinen kontaktivyohyke piti sisällään biologisen perheen mahdollista avustusta koskevaa keskustelua.

Kontaktivyohykkeen käsitteen etuna on huomion kiinnittäminen sekä toimintaa jäsentäviin (eriarvoistaviin) rakenteisiin että toiminnan ja kohtaamisten mahdollisuuksiin muokata käytäntöjä ja käsityksiä ja sitä kautta rakenteita. Eriarvoisuuden ja etuoikeuden synnyttämät kontaktivyohykkeet vaikutta-

vat takaisinpäin näihin samoihin rakenteisiin. Eksklusiiviselle kontaktivyohykkeelle ominaiset pelko ja syyllisyydentunteet joutuvat helposti passiivisuuteen ja toimimattomuuteen (Khanna 2001 Grayn 2011, 211 mukaan), jolloin vallitseva tilanne säilyy ennallaan. Eksklusiivisen kontaktivyohykkeen käytännöt syntymäperheen häivyttämiseen vahvistavat kuvaa, jonka mukaan pohjoisen vanhemmat ovat parempia ja soveltuvat kaikenlaisten lasten huoltajiksi, kun taas etelän vanhempien vanhemmuus on puutteellista (ks. Cuthbert, Murphy & Qartly 2009, 406). Tämä uusintaa jakoa ”meihin” ja ”heihin” ja siten myös jakoa pohjoiseen ja etelään. ”Orpojen pelastamiseen” keskittyvä adoptiojärjestelmä puolestaan saattaa johtaa siihen, että lapsia luovuttavien maiden varat ohjautuvat tämän järjestelmän parantamiseen sen sijaan, että luotaisiin tukiverkkoja köyhien perheiden ja äitien tukemiseen, jotta nämä voisivat pitää lapsensa (esim. Sarri, Baik & Bombyk 1998). Adoption eksklusiivinen kontaktivyohyke saattaa uusintaa eriarvoisuutta, jolle se perustuu.

Adoption inklusiivinen kontaktivyohyke altistaa globaalin pohjoisen perheen ja vanhemmuuden mallit uudelleenmäärittelyille. Käsitukset siitä, mikä on perhe tai mitä on vanhemmuus, alkavat muuttua. Samalla adoption ”toiset” vanhemmat ja pohjoisen etuoikeudet tulevat näkyviksi. Empaattisen identifikaation kautta nykyiset käytännöt kyseenalaistuvat ja rajat ylittävä solidaarisuus mahdollistuu. Tällä saattaa olla huomattavia vaikutuksia adoptiojärjestelmään ja laajemmin siihen tapaan, jolla vauras pohjoinen esittää ja kohtaa etelän ”toiset”. Pelkkä inklusiivisuus ei kuitenkaan riitä, vaan samalla olisi käsiteltävä valta- ja vastuukysymyksiä. Ennen lapsen siirtoa tulisi löytää keinot tukea perhettä ja olisi pohdittava globaalin pohjoisen vastuuta (ks. Smolin 2007). Lisäksi tällä hetkellä kaikki valta avoimuudessa näyttää olevan pohjoisen adoptiovanhemmilla. He päättävät, haluavatko esimerkiksi lähettää tietoja ja valokuvia biologiselle äidille (ks. Högbäck 2012). Kohtaamisten määrästä ja intensiteetistä ja samalla siitä, kuinka paljon pohjoisen eksklusiivinen vanhemmuus muuttuu, päättävät niin ikään viimekades-

sä adoptiovanhemmat, kuten haastatteluote adoptioäidin ja biologisen äidin keskustelusta ”minun” ja ”meidän” lapsesta osoitti.

Kimmoke inklusiivisuuteen nousi haastatteluissani adoptiovanhempien arjesta adoptiojärjestelmän päivittäisistä käytännöistä huolimatta. Eksklusiivisuutta murtavat myös adoptiolapset, jotka kasvaessaan usein kiinnostuvat taustastaan ja biologisesta suvustaan (Grotevant ym. 2007). Lisäksi globalisaation kiihtyminen ja tietoteknologian kehittyminen edistävät inklusiivisuutta. Adoption kaikki osapuolet voivat yhä helpommin löytää tietoja toisistaan internetin kautta. Kohtaamiset puolestaan lisäävät empatiaa (Mendenhall ym. 2004, 176–178). Kansainvälisen adoption järjestelmä on sekin muutoksen tilassa. Järjestelmää on kritisoitu varsinkin biologisen perheen oikeuksien näkökulmasta (King 2009). Mahdollisia muutoksia ennakoiti jo globaalin pohjoisen kotimaisissa adoptioissa toteutunut avoimuus (Reamer & Siegel 2007, 12). Suomen uuden adoptiolain yhteydenpitoa koskeva pykälä on osa tätä prosessia.

KIITOKSET

Kiitän Sosiologia-lehden kahta anonymia refereeita, joiden kommenttien ansiosta artikkelista tuli huomattavasti parempi. Tutkimusta ovat rahoittaneet Suomen Akatemia, Koneen Säätiö ja Jenny ja Antti Wihurin Säätiö.

KIRJALLISUUS

- Adoptiolautakunta (2012) Tilastotietoja Suomeen adoptoiduista lapsista. <http://www.valvira.fi/luvut/adoptio/tilastot> (Luettu 18.12.2012).
- Adoptiolainsäädännön uudistaminen (2010) Mietintöjä ja lausuntoja 84/2010. Oikeusministeriö. <http://www.om.fi/1290609328682> (Luettu 15.11.2012).
- Cantwell, Nigel (2003) Intercountry Adoption. A Comment on the Number of ‘Adoptable’ Children and the Number of Persons Seeking to Adopt Internationally. *The Judge’s Newsletter* 5:(Spring), 70–72.
- Charmaz, Kathy (2006) *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis*. Sage, London.
- Chavkin, Wendy (2010) *The Globalization of*

- Motherhood. Teoksessa Wendy Chavkin & JaneMaree Maher (toim.) *The Globalization of Motherhood*. Routledge, London & New York, 3–15.
- Coffey, Amanda & Atkinson, Paul (1996) *Making Sense of Qualitative Data*. Complementary Research Strategies. Sage, London.
- Conway, Janet (2011) Cosmopolitan or Colonial? The World Social Forum as 'contact zone'. *Third World Quarterly* 32:2, 217–236.
- Cuthbert, Denise, Murphy, Kate & Qartly, Marian (2009) Adoption and feminism. *Australian Feminist Studies* 24:62, 395–419.
- DasGupta, Sayantani & Dasgupta, Shamita Das (2010) Motherhood jeopardized: reproductive technologies in Indian communities. Teoksessa Wendy Chavkin & JaneMaree Maher (toim.) *The Globalization of Motherhood*. Routledge, London & New York, 131–153.
- Finlex (1991) Yleissopimus lapsen oikeuksista. 60/1990. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 (Luettu 5.11.2012).
- Finlex (1997) Asetus lasten suojelua sekä yhteistyötä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa koskevan yleissopimuksen voimaansaatamisesta. Asetus 29/1997. www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1997/19970029 (Luettu 5.11.2012).
- Finlex (2012) Adoptiolaki 22/2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120022?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=adoptio> (Luettu 5.11.2012).
- Fonseca, Claudia (2003) Patterns of Shared Parenthood among the Brazilian Poor. *Social Text* 74, 21:1, 111–127.
- Goody, Esther (1982) *Parenthood and Social Reproduction*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gray, Breda (2011) Empathy, Emotion and Feminist Solidarities. Teoksessa Willemijn Ruberg Kristine Steenbergh (toim.) *Sexed Sentiments. Interdisciplinary Perspectives on Gender and Emotion*. *Critical Studies* 34. Amsterdam & New York, 207–232.
- Grotevant, Harold D., Wrobel, Gretchen Miller, Von Korff, Lynn, Skinner, Brooke, Newell, Jane, Friese, Sarah & McRoy, Ruth G. (2007) Many faces of openness in adoption: perspectives of adopted adolescents and their parents. *Adoptio Quarterly* 10:3–4, 79–101.
- Gupta, Jyotsna Agnihotri (2006) Towards Transnational Feminisms: Some Reflections and Concerns in Relation to the Globalization of Reproductive Technologies. *European Journal of Women's Studies* 13:1, 23–38.
- Halkier, Bente (2011) Methodological practicalities in analytical generalization. *Qualitative Inquiry* 17:9, 787–797.
- Högbacka, Riitta (2011) Excusivity and inclusivity in transnational adoption. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (toim.) *Families and Kinship in Contemporary Europe. Rules and Practices of Relatedness*. Palgrave MacMillan, London, 129–144.
- Högbacka, Riitta (2012) Maternal thinking in the context of stratified reproduction: perspectives of birth mothers from South Africa. Teoksessa Judith Gibbons & Karen Smith Rotabi (toim.) *Intercountry adoption: Policies, Practices, and Outcomes*. Ashgate, Farnham & Burlington, 143–159.
- Högbacka, Riitta (tulossa) Voiko kansainvälinen adoptio olla avoin? Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio – mahdollisuus ja haaste*. Gaudeamus, Helsinki.
- Inda, Jonathan Xavier & Rosaldo, Renato (2002) Introduction: A World in Motion. Teoksessa Jonathan Xavier Inda & Renato Rosaldo (toim.) *The Anthropology of Globalization*. Blackwell, Malden & Oxford, 1–34.
- Jolly, Margaret (2008) The South in Southern theory: Antepodean reflections on the Pacific. *Australian Humanities Review* 44:March, 75–99.
- King, Shani (2009) Challenging monohumanism: an argument for changing the way we think about intercountry adoption. *Michigan Journal of International Law* 30:Winter, 413–470.
- Latvala, Johanna (2009) Stranger or Family Member? Reproducing Postcolonial Power Relations. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni, & Diana Mulinari (toim.) *Complying with colonialism. Gender, race and ethnicity in the Nordic region*. Ashgate, Farnham & Burlington, 85–99.
- Mattinen, Kristiina (2009) Avoin adoptio Pelastakaa Lapset RY:ssä. Esitelmä adoptiolain muutosta pohtineen työryhmän kokouksessa. Helsinki 30.10.2009.
- Mendenhall, Tai J., Berge, Jerica M., Wrobel, Gretchen M., Grotevant, Harold D. & McRoy, Ruth G. (2004) Adolescents' satisfaction with contact in adoption. *Child and Adolescent Social Work Journal* 21:2, 175–190.

- Mezmur, Benyam D. (2009) From Angelina (to Madonna) to Zoe's Ark: what are the A–Z lessons for intercountry adoption in Africa? *International Journal of Law, Policy and the Family* 23:2, 145–173.
- Modell, Judith (1994) *Kinship with Strangers*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles & London.
- Modell, Judith (2002) *A Sealed and Secret Kinship*. Berghahn Books, New York & Oxford.
- Neil, Elsbeth (2006) *Coming to Terms with the Loss of a Child: The Feelings of Birth Parents and Grandparents About Adoption and Post-Adoption Contact*. *Adoption Quarterly* 10:1, 1–23.
- Oinonen, Eriikka (2008) *Families in converging Europe*. Palgrave MacMillan, Hampshire & New York.
- Parviainen, Heikki (2003) *Kansainvälinen adoptiotoiminta Suomessa vuosina 1970–2000*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja E 15/2003. Väestöliitto, Helsinki.
- Pande, Amrita (2009) "It May Be Her Eggs But It's My Blood": Surrogates and Everyday Forms of Kinship in India. *Qualitative Sociology* 32:4, 379–397.
- Penn, Helen (2009) *The parenting and substitute parenting of young children*. Teoksessa Gillian Bentley & Ruth Mace (toim.) *Substitute parents*. Berghahn Books, New York and Oxford, 179–193.
- Pratt, Mary Louise (1992) *Imperial eyes. Travel writing and transculturation*. Routledge, London & New York.
- Reamer, Frederic, G. & Siegel, Deborah H. (2007) *Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice*. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 88:1, 11–18.
- Ruohio, Heidi (tulossa) *Erojen vähättelystä erojen korostamiseen. Adoptiolapsen syntyperän rooli perheessä*. Teoksessa Maarit Koskinen, Sari-Maaria Sarkkinen & Marjaana Svala (toim.) *Kansainvälinen adoptio – mahdollisuus ja haaste*. Gaudeamus, Helsinki.
- Sarri, Rosemary C., Baik, Yenoak, & Bombyk, Marti (1998) *Goal Displacement and Dependency in South Korean–United States Intercountry Adoption*. *Children and Youth Services Review* 20:2, 87–114.
- Selman, Peter (2012) *Global Trends in Intercountry Adoption: 2001–2010*. *Adoption Advocate* No. 44. <https://www.adoptioncouncil.org/publications/adoption-advocate-no-44.html> (Luettu 5.11.2012).
- Smolin, David (2007) *Intercountry adoption and poverty: a human rights analysis*. *Capital University Law Review* 36:1, 413–453.
- Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunnan toimintakertomus 2009 (2010) *Sosiaali- ja terveystieteiden selvityksiä 2010: 24*, Helsinki.
- Volkman, Toby Alice (2005) *Introduction: New Geographies of Kinship*. Teoksessa Toby Alice Volkman (toim.) *Cultures of Transnational Adoption*. Duke University Press, Durham and London, 1–22.
- Wolfgang, Susan M. (2008) *Openness in Adoption: What We Know So Far – A Critical Review of Literature*. *Social Work* 53:2, 133–142.
- Yngvesson, Barbara (2004) *National Bodies and the Body of the Child. 'Completing' families through international adoption*. Teoksessa Fiona Bowie (toim.) *Cross-Cultural Approaches to Adoption*. Routledge, London & New York, 211–226.
- Yngvesson, Barbara (2010) *Belonging in an adopted world. Race, identity, and transnational adoption*. The University of Chicago Press, Chicago & London.